

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ΠΑΛΑΤΙΝΗ ἢ Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς πολυτιμότερες πηγές γιὰ τὴ γνωριμιὰ μας, ὄχι μόνο μετὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίηση, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Ποίηση γενικότερα. Τὸ πὶ κεφαλαῖο. Δὲν μᾶς γνωρίζει μονάχα μετὰ μιὰν ἐποχὴ 17 αἰώνων (τόσους καλύπτει ἀφοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 7ο αἰώνα π.Χ. καὶ φτάνει στὸ 950 μ.Χ.) ἀλλὰ καὶ μᾶς διδάσκει. Τὰ 3.700 ποιήματά της (σχεδὸν ὅλα ἐπιγράμματα, συνολικὰ γύρω στὸς 23.000 στίχους) δὲν εἶναι μόνον ποίηση. Εἶναι καὶ ποιητικὴ. Καὶ νομίζω πὼς τὸ ποιητικὸ εἶδος πού 'ναι πιὸ κοντὰ πρὸς τὴν Ποίηση ἀπ' ὅποιοδήποτε ἄλλο, εἶναι τὸ ἐπίγραμμα.

Τὸ ἐπίγραμμα

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ξεπεράσει τὸ θάνατο ὀδήγησε στὴ χάραξη τοῦ ἐπιτάφιου ἐπιγράμματος. Στὴν ἀρχὴ περιοριζόταν στὴν ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ νεκροῦ καὶ τοῦ γένους του (Ἡγησῶ Προξένου, Ἀγησίνομος Οὐρίου, Τιμῶ Πρωιτίμου), καμιά φορὰ καὶ τοῦ τόπου καταγωγῆς του (Ἐρμιόνη Ἐφεσία, Ἐρμολόκου Ἐρμοκροῦντος Τηλείου). Ὁ σκοπὸς εἶν' ὀλοφάνερος. Ἡ διαιώνισις τῆς μνήμης τοῦ νεκροῦ. Γι' αὐτὸ οἱ ἐπιγραφές αὐ-

τὲς εἶναι δίχως μέτρο καὶ χωρὶς λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις. Ὅμως ἡ τόσο συχνὴ χρῆση τοῦ ἐπιτάφιου ἐπιγράμματος, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ θρῆνο τοῦ νεκροῦ, ὀδήγησαν σιγά-σιγά στὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ποιητικὴ μορφοποίησή του. Ἦταν πολὺ φυσικὸ, μιᾶς καὶ διατυπώνεται ἔμμετρα, νὰ χρησιμοποιοῦναι τὸ ἑξάμετρο, τὸν πλατύτατα διαδομένο στίχο τῆς ἐποποιίας. Ἀρχικὰ σ' ἓνα στίχο, ὅπως τ' ἀκόλουθο τοῦ βου αἰώνα π.Χ. ἀπ' τὴν Κόρινθο.

Δφενία τόδε [σᾶμα], τὸν ὄλεσε πόντος ἀναι[δές].¹

Καὶ σὲ μετάφραση:

Τὸ μνήμα αὐτὸ τοῦ Δφενία, ποὺ τὸν χάλασε ὁ ἄσπλαγχος πόντος.

Μὲ τὸν καιρὸ τὸ ἐπίγραμμα γίνεται δίστιχο, καὶ σ' αὐτῆ του τὴν ἐξέλιξη χρησιμοποίησε τὸ χαρακτηριστικὸ θρηνητικὸ δίστιχο τῆς ἐλεγείας ποὺ ὁ πρῶτος στίχος της εἶναι ἑξάμετρος καὶ ὁ δεῦτερος πεντάμετρος.² Παραθέτω δύο ὠραῖα δείγματα. Τὸ πρῶτο ἀπὸ ἓνα ἀθηναϊκὸ ἐπιτύμβιο ἐνεπίγραφο βᾶθρο τοῦ 540 π.Χ.³

*Παι[δὸς] ἀποφθμμένοιο Κ[λεοί]το τῷ Μενεσαίχμο
μνᾶμ' ἔσορῶν οἴκτιρ', ὄς καλὸς ὄν ἔθανε.*

1. Βλ. Ἄ. Σκιαδᾶ, *Ἐπὶ τύμβῳ*, Ἀθήνα 1967, σ. 12. Πρβλ. Ὅμ. Ὀδ. 11.598 «κυλίνδετο λᾶς ἀναιδής».

2. Πεντάμετρο: δηλ. δυὸ ἡμιστίχια τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου κομμένα στὴν πενθημιμερῆ τομῆ καὶ βαλμένα δίπλα στὸ ἄλλο ὥστε νὰ φτιάχνουν ἓνα στίχο.

3. Βλ. Χ.Ι. Καρούζου, *Ἀριστόδικος*, Ἀθήνα 1961, σ. 72 καὶ 73. Πρβλ. καὶ Ἄ. Σκιαδᾶ, σ. 32.

Και σὲ μετάφραση:

*Τὸ μνη̅μα τοῦ Κλεοίτη κοιτώντας, τοῦ γιοῦ
τοῦ Μενεσαίχμη,
κλάψε. Γιατὶ πέθανε, ἂν καὶ ὠραῖος.*

Τὸ δεύτερο ἀπὸ μιᾶν ἄλλη τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. (βλ. Σκια-
δᾶ, 67).

[Ἐνθάδ' Ἄ]ναξάνδρο Δειωῆ[ς δ]οκιμώτατος ἀστῶν
κε[ῖτ]αι, ἀμώμητο[ς τ]έρμα λα[χ]ῶν θανάτο.

Και σὲ μετάφραση:

*Ἄπ' τοὺς ἀστουὺς ὁ πιὸ λαμπρὸς, τοῦ Ἀνάξανδρου ὁ
Δειωῆς, ἐνθάδε κεῖται.
Ἄμωμος ὡς τὸ τέλος ποῦ τοῦ ἴλαχε ὁ Θάνατος.*

Τὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα ἔπρεπε νὰ μιλήσει γιὰ ἓνα θέμα μεγάλο καὶ πλατὺ ὅπως ὁ θάνατος ἢ τὸ ἦθος τοῦ νεκροῦ μέσα σὲ ὅρια αὐστηρὰ περιορισμένα. Ἐπρεπε νὰ πεῖ μὲ λίγα λόγια ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα, γι' αὐτὸ ἔπρεπε ὄχι μόνον νὰ βρεῖ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ σημεῖα τοῦ θέματος του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκθέσει μὲ τέτοιο τρόπο ποῦ νὰ συγκινήσει ἔντονα, νὰ μιλήσει ἀπευθείας στὸ ἀκουστικὸ νεῦρο τῆς καρδιάς. Νὰ γίνεῖ μ' ἄλλα λόγια ποίηση, καὶ μάλιστα ποίηση ὑψηλή. Λόγος πυκνός, ἀπέριττος, ἔντονα συγκινησιακός. Ὁ Λεκατσᾶς («Ἀλεξανδρινὰ ἐπιγράμματα»), *Νέα Ἐστία*, τχ. 314, 15 Ἰαν. 1940, σ. 101) πολὺ πετυχημένα τὸ ὀρίζει σὰν μιὰ «ἔμμετρη βραχύλογη ἐπιγραφή ποῦ δηλώνει ἓνα γεγονὸς, τονίζοντας τὰ κυριότερα στοιχεῖα του καὶ δίνοντάς του ἓνα ἠθικὸ βάρος». Τὸ ἐπίγραμμα, ὅπως κι ἡ ποίηση, δὲν μιλάει μονάχα μὲ τὸν

λόγο, αλλά και με τις σιωπές, με τη σεμνή αυτή σιωπή που σ' αφήνει ν' αναπλάσεις και νά συμπληρώσεις μόνος σου τήν εικόνα, ανάλογα με τὸ βαθμὸ τῆς εὐαισθησίας σου.

Με τὸν καιρὸ τὸ ἐπίγραμμα ἐξελίχτηκε, γιὰ νὰ βρεῖ τελικὰ τὴν πλήρη ἀνάπτυξη καὶ κορύφωσή του στ' ἀλεξάνδρινά χρόνια. Πρόκειται γιὰ μιὰ μεγάλη ἐποχὴ με κοσμογονικὲς κυριολεκτικὰ ἀλλαγές. Εἶναι μιὰ περίοδος, ἰδιαίτερα στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὶς ἄλλες ἀχανεῖς πόλεις τῶν διαδόχων, γεμάτη παιδεία ἀλλὰ κι αἰσθητικὸτητα. Ἡ πόλις-κράτος κι ἡ παλιὰ σφιχτὴ δομὴ τῆς ἀρχαίας κοινωνίας γκρεμίζονται καὶ τ' ἄτομο, ψυχικὰ κουρασμένο, ἀναζητᾷ μες στὶς πολυάνθρωπες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας νέες μορφές κοινωνικῆς συγκρότησης σ' ἓνα καινούργιο καὶ συνθετότερο ἐπίπεδο. Βρίσκεται σ' ἀναζήτηση ἑνὸς νέου κοινωνικοῦ συμβολαίου.

Στὸ χῶρο τῆς ποίησης, τὸ ἐπίγραμμα καὶ ὁ μῖμος στάθηκαν τὰ καταλληλότερα μέσα γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὶς ἀγωνίες καὶ τὸν ψυχικὸ του κόσμο. Ἀφοῦ ἄλλαξε ὁ στόχος, εἶναι φανερὸ πὼς κι ἡ μορφή δὲν ἀνταποκρίνονταν πιὰ. Τὸ δίστιχο ἢ τὸ πολὺ τετράστιχο ἐπίγραμμα διέρρηξε ἀπ' τὴ μιὰ τὸν «κλειστὸ» ἀριθμὸ τῶν στίχων κι ἀπ' τὴν ἄλλη διεύρυνε τὸ θεματικὸ κύκλο του, ἔτσι ποὺ ἔγινε ἓνα λυρικὸ ποίημα, κατὰ κανόνα 10 ἢ 12 στίχων.⁴ Σ' αὐτὴν τὴν αἰσθητικὴ ἐποχὴ τῶν ἀπολαύσεων καὶ τοῦ συγκρητισμοῦ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα, γεννιοῦνται νέες μορ-

4. Στὴν *Παλατινὴ Ἀνθολογία* ὑπάρχουν μερικὰ μονόστιχα ἐπιγράμματα, μὰ τὰ περισσότερα εἶναι ἀπὸ 2 ἕως 12 στίχους. Τὸ μεγαλύτερο ἐπίγραμμά της ἔχει 76 στίχους (I 10), κι ἄλλα 5 ξεπερνᾶν τοὺς 24 στίχους.

φές ἐπιγραμμάτων. Τὸ ἐρωτικό, τὸ συμποτικό, τὸ σατιρικό, τὸ προτρεπτικό. Ὁ θεματικὸς («ἐκλεκτισμὸς») τῆς ἀρχαίας ποίησης καταργεῖται, ὅπως ἀρχισαν νὰ σβήνουν καὶ τὰ ποιητικὰ μεγαθήρια τοῦ παρελθόντος. Τώρα δὲν γράφουν πιά ἔπη, κι ἂν τὸ κάνουν ποῦ καὶ ποῦ, εἶναι γιὰτὶ ὠθοῦνται ἀπ' τὴν παράδοση καὶ τὴν παιδεία κι ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀμεσης ποιητικῆς ἐκφράσεως. Οἱ θεοί, οἱ ἥρωες, οἱ μῦθοι, περνᾶν σ' ἓνα δεῦτερο πλάνο. Ἀντίθετα οἱ χαρὲς κι οἱ πίκρες τῆς καθημερινότη-
τας, ἡ ἐκλεπτυσμένη ἡδονὴ κι ἡ φιλοσοφία τοῦ βίου, οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι κι οἱ ἀσχολίες τους γίνονται τώρα ἀφορμὴ καὶ θέμα τραγουδιοῦ. Τὸ ἐπίγραμμα, τὸ λιγόστιχο αὐτὸ ποίημα, ἦρθε νὰ ἐκφράσει τίς νέες συνθῆκες μὲ πυκνότητα, δύναμη καὶ συναισθηματικὸ βάθος. Νὰ ζωγραφίσει μὲ γοργές πινελιὲς καὶ φευγαλέα χρώματα λεπτές συναισθηματικὲς καταστάσεις, κι ὀρισμένες φορὲς νὰ καταξιωθεῖ στὸ χῶρο τῆς τέχνης σὰν ἓνα παιχνίδι τοῦ πνεύματος.

Συλλογὲς ἐπιγραμμάτων

Εἶναι γνωστὸ πὼς ἀπὸ πολὺ νωρὲς εἶχε ἀρχίσει ἡ ἐκδοση συλλογῶν ἐπιγραμμάτων. Ἡ πρώτη, ἀπὸ ὅσο γνωρίζουμε, ὅπως σημειώνει ὁ Lesky, εἶναι τὰ *Ἐπιγράμματα Ἀττικά* τοῦ Φιλοχόρου, ποὺ γεννήθηκε ἀμέσως μετὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰώνα π.Χ. καὶ πέθανε γύρω στὰ 260.⁵ Ἀσφαλῶς στὰ ἐπιγράμματα αὐτὰ θὰ ὑπῆρχαν καὶ ποιή-

5. A. Lesky, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας*, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 914 καὶ 1010.

ματα. Ἐχομε βάσιμους λόγους νὰ πιστεύουμε πὼς ἤδη πρὶν ἀπὸ αὐτὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιγραμματοποιοὺς εἶχαν ἐκδώσει ἢ συγκεντρώσει τὰ ποιήματά τους σὲ βιβλία, ὅπως τουλάχιστον μᾶς δείχνουν οἱ πάπυροι, γεγονὸς ποὺ φανερώνει ὅτι στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ κυκλοφοροῦσαν ἀρκετὲς συλλογὲς ἐπιγραμμάτων διαφόρων ποιητῶν. Οἱ ἐπιγραμματοποιοὶ τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ. εἶχαν ἀσφαλῶς στὴ διάθεσή τους ἐκδόσεις τοῦ Ἀνακρέοντα καὶ τοῦ Σιμωνίδη. Γύρω στὰ 200 π.Χ. ὁ Πολέμων ὁ Περιηγητής, ἓνας Ἀθηναῖος ἀπὸ πολιτογράφηση, ἐπισκέφθηκε πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας γιὰ νὰ μαζέψει ὑλικὸ γιὰ τὰ γεωγραφικὰ του. Κατέγραψε μὲ προσοχὴ τὶς ἐπιγραφὰς ποὺ βρίσκονταν πάνω σὲ βωμοὺς καὶ σὲ στῆλες καὶ γι' αὐτὸ τὸν ὀνόμασαν καὶ «Στηλοκόπα».⁶ Ὁ Πολέμων, μὲ τὶς συλλογὲς τῶν ἐπιγραμμάτων του, ἔγινε κατὰ κάποιον τρόπο ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐργάτες τῆς Ἀνθολογίας.⁷ Μετὰ τὸν Πολέμωνα, ὁ Ἀλκίετας κατέγραψε ἀναθηματικὰ ἐπιγράμματα τῶν Δελφῶν (Ἀθῆν. 13.591c). Παρόμοιες συλλογὲς ἀποδίδονται στὸ Μνήστορα, στὸν Ἀπελλᾶ τὸν Πόντιο καὶ στὸν Ἀριστόδημο ποὺ συνέλεξε θηβαϊκὰ ἐπιγράμματα. Λέγεται πὼς μὲ ἀνάλογη ἐργασία ἀσχολήθηκαν ὁ Νεοπτόλεμος ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ ὁ φιλόσοφος Εὐήμερος. Ὡστόσο, ὅλοι αὐτοί, ποὺ τὸ ἔργο τους δυστυχῶς δὲν σώθηκε, ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ συλλογὴ ἐπιγραμμάτων ποὺ βρίσκονταν πάνω σὲ ἱστορικὰ μνημεῖα.

6. Γιὰ τὸ ἔργο του *Περὶ τῶν κατὰ πόλεις ἐπιγραμμάτων*, βλ. Ἀθῆν. 6.234d, 10.436d καὶ 10.442e, πρβλ. Σούδα s.v. Πολέμων.

7. Βλ. *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, edited by William Smith, λήμμα Polemon, *Literary* (3).

Ἀνθολογίες. Ὁ «Στέφανος» τοῦ Μελεάγρου

Ὁ πρῶτος ὅμως, ἀπὸ ὅσο γνωρίζουμε, ποὺ συνέλαβε τὴν ἰδέα νὰ κάνει μιὰ συλλογὴ λυρικῶν καὶ ἐρωτικῶν ποιημάτων ἦταν ὁ Μελεάγρος ἀπὸ τὰ Γάδαρα τῆς Συρίας ποὺ ἔζησε τὸν 1ο αἰῶνα π.Χ. (γεννήθηκε, γύρω στὰ 140 μὲ 120 π.Χ. καὶ πέθανε στὴν Κῶ τὸ 60 π.Χ.). Τὴ συλλογὴ του, ποὺ τὴ «συνέταξεν κατὰ στοιχεῖον», μὲ ἀλφαβητικὴ δηλαδὴ σειρὰ ὅπως πληροφορεῖ ὁ λημματιστὴς τοῦ Παλατινοῦ κώδικα (παρασελίδιο σχόλιο στο 4.1), τὴν ἐξέδωσε τὸ 70 π.Χ., ἀφιερώνοντάς τιν στὸ φίλο του Διοκλῆ, τὸ φιλόσοφο ἀπὸ τὴ Μαγνησία, ποὺ ἦταν καμιά τριανταριά χρόνια νεότερός του καὶ προφανῶς ἐρωμένος του.⁸ Τὴν ὀνόμασε *Στέφανο*, γιατί στὸν πρόλόγὸ του παρομοιάζει τὸν κάθε ποιητὴ ἀπὸ τοὺς 48 ποὺ περιέλαβε, μὲ ἓνα λουλούδι. Στὸ προοίμιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, κατονομάζει τὴν Ἀνύτη, τὴ Μοιρῶ, τὴ Σαπφῶ, τὸ Μελανιππίδη, τὸ Σιμωνίδη, τὴ Νοσσίδα, τὸ Ριανό, τὴν Ἡρινα, τὸν Ἀλκαῖο, τὸ Σάμιο, τὸ Λεωνίδα, τὸ Μναςάλκα, τὸν Πάμφιλο, τὸν Παγκράτη, τὸν Τύμνη, τὸ Νικία, τὸν Εὐφημο, τὸ Δαμάγητο, τὸν Καλλίμαχο, τὸν Εὐφορίωνα, τὸ Διοσκορίδη (ποὺ τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται γιὰ λόγους μετρικοὺς ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸ περιφραστικά), τὸν Ἠγήσιππο, τὸν Πέρση, τὸ Διότιμο,

8. 4.1, στ. 3-4: «στέφανον ἄνυσεν μὲν Μελεάγρος, ἀριζάλω δὲ Διοκλεῖ· μνημόσυνον ταύταν ἐξεπόνησε χάριν»· πβ. 12.257: «φάμι τὸν ἐκ πάντων ἠθροισμένον εἰς ἓνα μόχθον / ὕμνοθετῶν βύβλω τάδ' ἐνελιξάμενον / ἐκτελέσαι Μελεάγρον, ἀείμηστον δὲ Διοκλεῖ / ἄνθεσι συμπλέξει μουσοπόλον στέφανον».

τὸ Μενεκράτη, τὸ Νικαίνετο, τὸ Φάεννο, τὸ Συμμία, τὴν Παρθενίδα, τὸ Βακχυλίδη, τὸν Ἀνακρέοντα, τὸν Ἀρχίλογο, τὸν Ἀλέξανδρο πιθανῶς τὸν Αἰτωλό, τὸν Πολύκλειτο, τὸν Πολύστρατο, τὸν Ἀντίπατρο, τὸν Ἐρμόδωρο (ποῦ καὶ αὐτόν, μιά καὶ δὲν χωροῦσε νὰ μπεῖ σὲ ἓνα δακτυλικὸ στίχο, τὸν κατονομάζει περιγραφικὰ), τὸν Ποσειδίππο, τὸν Ἡδύλο, τὸν Ἀσκληπιάδη ποῦ τὸν ὀνομάζει Σικελίδη (βλ. Θεόκριτο 7.40 καὶ σχόλιο), τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἄρατο, τὸ Χαιρήμονα, τὸ Φαίδιμο, τὸν Ἀνταγόρα, τὸ Θεοδωρίδα καὶ τὸ Φανία. Ἐντούτοις, ἡ Ἀνθολογία του (ἡ ὀνομασία ἀνθολογία προῆλθε ἀπὸ τὸ στεφάνι μὲ τοὺς ποιητὲς ποῦ ἔπλεξε) περιλάμβανε καὶ ἄλλους ποῦ δὲν τοὺς κατονομάζει, ὅπως ἐξάλλου ρητὰ τὸ ἀναφέρει στὸ στίχο 55 τοῦ προοιμίου («ἄλλων τ' ἔρνεα πολλὰ νεόγραφα»), δηλαδὴ καὶ πολλὰ νιόβγαλτα μπουμπούκια ἄλλων ποιητῶν). Οἱ φιλόλογοι μετὰ ἀπὸ προσεκτικὲς ἔρευνες κατάφεραν νὰ προσθέσουν ἄλλους 15 περίπου. Τὸν Ἄγι, τὸ Φιλητᾶ, τὸν Ἀριστόδικο, τὸν Ἐρμοκρέοντα, τὸ Φάλαικο, τὸ Φιλόξενο, τὸ Νικόμαχο, τὸ Γλαῦκο, τὸν Καρφυλλίδα, τὸ Θεαίτητο, τὸν Ἀρτέμωνα, τὸ Νίκαρχο, τὸ Διονύσιο ἀπὸ τὴν Κύζικο καὶ τὸν Τιμοκλῆ. Μερικὰ ἀνώνυμα ἐπιγράμματα φαίνεται πὼς προέρχονταν ἀπὸ συλλογὲς τοῦ 3ου καὶ 2ου αἰώνα, ἢ ἀπὸ ἐπιτύμβιες καὶ ἀναθηματικὲς στήλες ποῦ τὰ κατέγραψε ὁ ἴδιος ὁ Μελέαγρος στὰ διάφορα ταξίδια του ὅπως ὑποθέτει ὁ Hecker. Οἱ στίχοι τοῦ Θεόκριτου δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ Στέφανο, ἀλλὰ τοὺς πρόσθεσαν κατοπινὸι ἀνθολόγοι. Ἀπὸ τέσσερις ποιητὲς ποῦ ἀναφέρονται στὸ προοίμιό τοῦ Στεφάνου, δὲν σώζεται οὔτε ἓνας στίχος στὴν Ἀνθολογία. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν Εὐφημο (ποῦ μᾶς εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ἐντελῶς ἄγνωστος), τὸ Μελανιππίδη τὸ Μήλιο ποῦ

ἔζησε γύρω στὰ 500 π.Χ. καὶ ἦταν ξακουστός γιὰ τοὺς διθυράμβους του καὶ ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ Σούδα (s.v.) ἔγραψε καὶ ἐπικά ποιήματα, ἐλεγείες καὶ ἐπιγράμματα, τὴν Παρθενίδα ποὺ ὁ Μαρτιάλης (7.69, στ. 7-10) τὴ βάζει δίπλα στὴ Σαπφῶ καὶ τὸν Πολύκλειτο ποὺ πιθανῶς κατάγονταν ἀπὸ τὴ Σιδώνα τῆς Φοινίκης. Παρ' ὅλα αὐτά, φαίνεται πὼς οἱ Βυζαντινοὶ ἀνθολόγοι μᾶς παρέδωσαν τελικὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Συλλογῆς του ποὺ περιλαμβάνει ποιητὲς ἀπὸ τὸν 7ο μέχρι τὸν 3ο αἰώνα π.Χ.

Ὁ «Στέφανος» τοῦ Φιλίππου

Ἡ μόδα τῶν Ἀνθολογιῶν ἀρχαίων ποιητῶν συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὸ Στέφανο τοῦ Μελεάγρου, ὅπως δείχνουν τὰ παπυρικά εὐρήματα τῆς Αἰγύπτου. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, τὸν 1ο μ.Χ. αἰῶνα, ὁ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς ἐπλεξε καὶ αὐτὸς Στέφανο, ἓνα εἶδος παραρτήματος τῆς συλλογῆς τοῦ Μελεάγρου. Στὸ προοίμιό του κατονομάζει τοὺς ἀκόλουθους 13 ποιητὲς ποὺ ἔζησαν στὴν ἐποχὴ του ἢ λίγο πρὶν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ποὺ τοὺς παρομοιάζει μὲ λουλούδια: τὸν Ἀντίπατρο τὸ Θεσσαλονικέα, τὸν Κριναγόρα, τὸν Ἀντίφιλο Τύλλιο, τὸ Φιλόδημο, τὸν Παρμενίωνα, τὸν Ἀντιφάνη, τὸν Αὐτομέδοντα, τὸ Ζωνᾶ, τὸ Βιάνορα, τὸν Ἀντίγονο, τὸ Διόδωρο καὶ τὸν Εὐῆνο. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτούς, περιέλαβε καὶ «ἄλλους πολλούς», ὅπως ρητὰ γράφει στὸ στ. 13-14 τοῦ προοιμίου του. Ἦδη οἱ φιλόλογοι τοῦ περασμένου αἰῶνα ἐπισήμαναν ἄλλους 12 ποιητὲς, ποὺ ἀρκετοὶ ἔχουν λατινικὰ ἢ ἐκλατινισμένα ὀνόματα. Αὐτοὶ εἶναι: ὁ Ἀδδαῖος, ὁ Διότιμος ὁ Μιλήσιος, ὁ Ἀλφειός, ὁ Μάρκος Ἀργεντάριος, ὁ Βάσος Λόλ-

λιος, ὁ Ἰούλιος Διοκλῆς, ὁ Ἰούλιος Πολύαινος, ὁ Μαίκιος, ὁ Πολέμων, ὁ Στατύλιος Φλάκκος, ὁ Θαλλὸς καὶ ὁ Τύλλιος Λαυρέα. Ὁ D. Page ἀναγνωρίζει 26.⁹ Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 12 πού προαναφέρθηκαν θεωρεῖ ὡς ποιητὲς πού περιλαμβάνονταν καὶ τοὺς ἀκόλουθους 14: τὸν Αἰμιλιανό, τὸν Ἀντιμέδοντα, τὸν Ἀντίστιο, τὸν Ἀπολλωνίδη, τὸ Βόηθο, τὸν Ἐπίγονο, τὸν Ἐρύκιο, τὸν Ἐτροῦσκο, τὸν Ἡρακλείδην, τὸν Ὀνέστο, τὸ Μακεδόνιο, τὸ Μυρίνο, τὸ Φίλιππο, τὸν Κόιντο, τὸ Σαβίνο, τὸ Σκευόλα, τὸ Σεκοῦνδο καὶ τὸ Σεραπίωνα.

Οἱ Ἀνθολογίες συνεχίστηκαν καὶ πολλοὶ ποιητὲς καταρτίζουσαν συλλογὲς ποιημάτων τους, ὅπως ὁ Λεωνίδας ὁ Ἀλεξανδρεὺς πού ἔζησε τὸν καιρὸ τοῦ Νέρωνα καὶ ἐξέδωσε χωριστὰ τὰ ἰσόψηφα ἐπιγράμματά του καὶ ὁ Ρουφίνος τὰ ἐρωτικά του. Ἐνας γραμματικὸς πού ἔζησε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ Διογενιανὸς ὁ Ἡρακλειώτης, ἐξέδωσε πιθανῶς τὸ 140 μ.Χ. τὸ *Ἀνθολόγιον*, μαζεύοντας τὰ ποιήματα διαφόρων ποιητῶν, χωρὶς ὅμως ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ποιητής.

Ἡ Μοῦσα Παιδικὴ τοῦ Στράτωνα

Τὸ 2ο μ.Χ. αἰῶνα, ὁ Στράτων ἀπὸ τὴν Σάρδεις ἐξέδωσε μιὰ ἰδιότυπη συλλογὴ πού εἶναι γνωστὴ μὲ τὸν τίτλο *Μοῦσα Παιδικὴ* καὶ περιλαμβάνει 258 ἀποκλειστικὰ παιδραστικά ποιήματα. Παρέλαβε ποιήματα ἀπὸ τὸ *Στέφανο* τοῦ Μελεάγρου καὶ τοῦ Φιλίππου καὶ πρόσθεσε

9. *The Greek Anthology: The Garland of Philip*, τ. 1, ἔκδ. Καίμπριτζ 1968, σ. XXI.

καὶ 98 δικά του (τὸ ἓνα ἀμφισβητεῖται). Γιὰ τὴν ἀκριβεία ἢ ἀνθολογία του περιλαμβάνει 13 ποιητὲς ἀπὸ τὴν Ἀνθολογία τοῦ Μελεάγρου (Μελέαγρο, Διοσκορίδῃ, Πολύστρατο, Ἀντίπατρο, Ἄρατο, Μνασάλκῃ, Εὐήνο, Ἀλκαῖο τὸν Μεσσήνιο, Φανία, Ἀσκληπιάδῃ, Ριανό, Καλλιμάχο καὶ Ποσειδίππο), δύο ἀπὸ τοῦ Φιλίππου (Τύλλιο Λαυρέα καὶ Αὐτομέδοντα) καὶ 10 ποὺ ἔζησαν μετὰ τὸ Φίλιππο (Φλάκκο, Ἀλκαῖο τὸ Μυτιληναῖο, Ἰούλιο Λεωνίδα, Σκυθίνο, Νουμέριο, Διονύσιο, Φρόντωνα, Θυμοκλῆ, Γλαῦκο καὶ Διοκλῆ). Ἡ συλλογὴ του ἀποτελεῖσε τὸ τελευταῖο μέρος τῆς Ἀνθολογίας τοῦ Κωνσταντίνου Κεφαλαῖ για τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε. Πρέπει ὅπως δὴποτε νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Στράτων εἶναι ἓνας μεγάλος ποιητὴς καὶ ὅτι σὲ αὐτόν, στὸν Καλλιμάχο, στὸν Παλλαδᾶ καὶ στὰ Ἀνακρεόντεια, βρίσκουμε τοὺς μακρινοὺς δασκάλους τοῦ Καβάφη. Τὸ ποίημα τοῦ Στράτων 12.8 ἀναντίρρητα ἀποτελεῖ τὸ πρότυπο γιὰ τὸ ποίημα τοῦ Καβάφη «Ῥωτοῦσε γιὰ τὴν ποιότητα». Στὸ ποίημά του 12.177 συναντοῦμε τὸ Μοῖρι (ὁ καβαφικὸς Μύρης). Τὸ ποίημα τοῦ Παλλαδᾶ 11.306 εἶναι τὸ πρότυπο τῆς καβαφικῆς Πόλης καὶ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Καλλιμάχου, ὅπως διατυπώνεται στὸ περίφημο ἐπίγραμμα 12.43 («ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν»), ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς καβαφικῆς αἰσθητικῆς καὶ εἶναι τὸ πρότυπο γιὰ τὸ ποίημα τοῦ Καβάφη «Πρόσθεση» (*Ἀνέκδοτα Ποιήματα*, 1968, σ. 99) ἢ γιὰ τὸ «Ὅσο μπορεῖς» (πρβλ. «Τὸ πρῶτο σκαλί»). Τὸ Ἀνακρεόντειο 16 P1. εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο πρότυπο γιὰ τὴν «Εἰκόνα εἰκοσιτριετοῦ νέου καμωμένη ἀπὸ φίλον του ὁμήλικα ἐρασιτέχνην». Μερικοὶ μελετητὲς ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἄποψη ὅτι στὸ 12ο βιβλίο τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας ἔχουν προστεθεῖ καὶ

άλλα παιδεραστικά ἐπιγράμματα ἀπὸ μεταγενέστερους συλλογεῖς.

Ἐὸ Κύκλος τοῦ Ἀγαθία

Τὸν 6ο μ.Χ. αἰῶνα, στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἕνας ἀπὸ τοὺς πολυγραφότερους ἐπιγραμματοποιοὺς τοῦ καιροῦ του, ὁ ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς Ἀγαθίας ἀπὸ τὴ Μύρινα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (536-582 μ.Χ.) ἔφτιαξε μιὰ Ἀνθολογία ἀπὸ σύγχρονους μὲ αὐτὸν ποιητές. Ὁ τίτλος τῆς ἦταν *Κύκλος καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἡ Σούδα* (s.v. Ἀγαθίας). Τὸ παλατινὸ χειρόγραφο τὴ λέει «*Συλλογὴ νέων ἐπιγραμμάτων*» ποὺ φτιάχτηκε «*ἐν Κωνσταντίνου πόλει πρὸς Θεόδωρον Δεκουρίωνα*»¹⁰ καὶ ἕνα σχόλιο τὴν ὀνομάζει «*συναγωγὴ νέων ἐπιγραμμάτων*».¹¹ Ὁ *Κύκλος* τοῦ Ἀγαθία περιλάμβανε 7 κεφάλαια μὲ τὴν ἐξῆς σειρά: ἀφιερωτικά (ἐπιγράμματα), περιγραφικά, ἐπιτύμβια, ἀνεκδοτολογικά (δηλ. σκέψεις γιὰ διάφορα περιστατικά τῆς ζωῆς), σατιρικά, ἐρωτικά καὶ βακχικά (συμποσιακά). Αὐτὴ ἡ καινοτομία ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάταξη ἄρесе καὶ ἀπὸ τότε στάθηκε κανόνας γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Ἡ Ἀνθολογία τοῦ Κεφαλᾶ

Μὲ τὴ Βυζαντινὴ Ἀναγέννηση ποὺ ἄρχισε στὰ μισὰ τοῦ 9ου αἰῶνα, ἀναζωπυρώθηκε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀρχαία ποίηση. Τὸ 858 ξανάνοιξε τὸ Πανεπιστήμιο τῆς

10. Λῆμμα P (intextu) στὸ προοίμιο τοῦ Ἀγαθία (4.3).

11. Σχόλιο στὸ 4.3.

Κωνσταντινούπολης από τὸ Βάρδα. Τότε ἀκμάζει ὁ Φώτιος. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἔγιναν πολλὲς προσπάθειες νὰ συνενώσουν σὲ ἓνα μνημειῶδες ἔργο ὅλες τὶς προηγούμενες συλλογές. Ὅμως ἡ τιμὴ γι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα ἀνήκει στὸν πρωτοπαπὰ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς Κωνσταντῖνο Κεφαλᾶ. Ὁ ἱερωμένος αὐτὸς λόγιος, ποὺ τοῦ ἦταν προσιτὲς οἱ θαυμάσιες βιβλιοθῆκες τῆς Κωνσταντινούπολης, χρησιμοποίησε σὰν βάση τὶς τρεῖς ἀρχαῖες συλλογές (Μελεάγρου, Φιλίππου καὶ Ἀγαθία) καθὼς καὶ ἄλλες νεότερες καὶ συνέθεσε τὴν Ἀνθολογία ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας (*Παλατινὴ*) καὶ ἡ ὁποία περιλαμβάνει 3.700 ποιήματα (γύρω στοὺς 23.000 στίχους) καὶ καλύπτει ποίηση 17 αἰώνων, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν 7ο π.Χ. καὶ φτάνοντας στὸ 10ο μ.Χ. αἶώνα, ἀποτελεῖ δὲ τὴ βασικὴ πηγὴ γνῶσης τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ἐπιγραμματικῆς ποίησης. Πρῶταξε τὰ χριστιανικὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ λογίου περιέλαβε καὶ τὴ *Μοῦσα Παιδικὴ* τοῦ Στράτωνα. Ὁ λημματιστὴς στὸ περιθώριο τοῦ προοιμίου τοῦ Μελεάγρου (4.1) σημειώνει τὰ ἀκόλουθα: «Οὗτος ὁ Μελέαγρος Φοῖνιξ ἦν τῶν ἀπὸ Παλαιστίνης πόλεων. Ἐποίησεν δὲ τὸν θαυμάσιον τουτονὶ τῶν ἐπιγραμμάτων στέφανον· συνέταξεν δὲ αὐτὰ κατὰ στοιχείον, ἀλλὰ Κωνσταντῖνος ὁ ἐπονομαζόμενος Κεφαλᾶς συνέχεεν αὐτὰ ἀφορίσας εἰς κεφάλαια διάφορα, ἤγουν ἐρωτικὰ ἰδίως καὶ ἀναθηματικὰ καὶ ἐπιτύμβια καὶ ἐπιδεικτικὰ, ὡς νῦν ὑποτέτακται ἐν τῷ παρόντι πικτίῳ». Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ 7ου βιβλίου ποὺ γράφει «ἀρχὴ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραμμάτων ὧν ἐσχεδίασεν ὁ κύριος Κωνσταντῖνος ὁ Κεφαλᾶς».

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ χαμαὶ πέσε δαίδαλος ἀλλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσιν· ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Πέστε τοῦ βασιλεῖ· οἱ περίτεχνοι
τοῖχοι σωριαστῆκαν στῆ γῆ,
δὲν ἔχει πιά ὁ Φοῖβος ναό, οὔτε
δάφνη προφητική,
οὔτε πηγὴ ποὺ μιλάει.
Ἔσβησε καὶ τὸ λάλο νερό.

Ὁ τελευταῖος χρησμὸς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

XI 47

Οὔ μοι μέλει τὰ Γύγω,
 τοῦ Σαρδίων ἄνακτος,
 οὔθ' αἰρέει με χρυσός,
 οὐκ αἰνέω τυράννους·
 ἐμοὶ μέλει μύροισι
 καταβρέχειν ὑπήνην·
 ἐμοὶ μέλει ρόδοισι
 καταστέφειν κάρηνα.
 τὸ σήμερον μέλει μοι·
 τὸ δ' αὔριον τίς οἶδεν;

XI 48

Τὸν ἄργυρον τορεύσας
 Ἕφαιστέ μοι ποιήσον
 πανοπλίαν μὲν οὐχί,
 ποτήριον δὲ κοῖλον
 ὅσον δύνη βάθννον.
 ποίει δέ μοι κατ' αὐτοῦ
 μηδ' ἄστρα, μηδ' ἀμάξας,
 μὴ στυγνὸν Ὠρίωνα,
 ἀλλ' ἀμπέλους χλοώσας,
 καὶ βότρυσας γελῶντας,
 σὺν τῷ καλῷ Λυαίῳ.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

XI 47

Τὰ πλούτη τοῦ Γύγῃ μ' ἀφήνουν
 ἀδιάφορο, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Σαρδίων,
 οὔτε ὁ χρυσὸς μὲ σκλαβώνει,
 καὶ δὲν ψάλλω τυράννους.
 Ἐμένα μὲ νοιάζει μὲ μύρα
 νὰ λούζω τὸ γένη,
 ἐγὼ θέλω μὲ ρόδα
 κεφάλια νὰ στεφανώνω.
 Τὸ σήμερα μ' ἐνδιαφέρει,
 τ' αὔριο ποιὸς τὸ γνωρίζει;

XI 48

Τ' ἀσήμε δούλεψε,
 Ἕφαιστε, καὶ κάνε μου
 ὄχι μιὰ πανοπλία
 μὰ κοῖλο ποτήρι
 ὅσο γίνεται πιὸ βαθὺ
 καὶ πάνω του μὴ ζωγραφίσεις
 ἀστέρια γι' ἀμάξια
 οὔτε τὸν Ὠρίωνα θλιμμένο,
 μ' ἀμπέλια ὅλο χλωρασιὰ
 καὶ σταφύλια γελούμενα
 μαζὶ μὲ τὸν ὄμορφο Διόνυσο.

IX 715

Βουκόλε, τὰν ἀγέλαν πόρρω νέμε, μὴ τὸ Μύρωνος
βοίδιον ὡς ἔμπνουν βουσι συνεξελάσῃς.

VI 135

Οὗτος Φειδόλα ἵππος ἀπ' εὐρυχόροιο Κορίνθου
ἄγκειται Κρονίδα, μνᾶμα ποδῶν ἀρετᾶς.

VI 140

Παιδὶ φιλοστεφάνῳ Σεμέλας [μ'] ἀνέθηκε Μέλανθος
μνᾶμα χοροῦ νίκας, υἱὸς Ἀρηϊφίλου.

VI 136

Πρηξιδίκη μὲν ἔρεξεν, ἐβούλευσεν δὲ Δύσηρις
εἶμα τόδε· ξυνή δ' ἀμφοτέρων σοφίη.

VI 142

Σάν τε χάριν, Διόνυσσε, καὶ ἀγλαὸν ἄστέϊ κόσμον
Θεσσαλίας μ' ἀνέθηκ' ἀρχὸς Ἐχεκρατίδας.

IX 715

Μακριὰ ἀπὸ δῶ τὸ κοπάδι, βοσκέ, ζωντανὸ
 μὴ νομίσεις
 τοῦ Μύρωνα τὸ δαμάλι* καὶ τὸ πάρεις μὲ τ' ἄλλα.

VI 135

Τ' ἄλογο αὐτὸ τοῦ Φειδώλα* ἀπ' τὴν πλατύχωρη
 Κόρινθο στὸ Δία ἀφιερώνεται,
 μνημεῖο τῆς ἀρετῆς τῶν ποδιῶν του.

VI 140

Στῆς Σεμέλης* τὸ τέκνο ποὺ ἀγαπᾷ τὰ στεφάνια
 μ' ἀνάθεσ' ὁ Μέλανθος
 γιὰτὶ νίκησε στὸ χορό, ὁ γιὸς τοῦ Ἀρηφίλου.

VI 136

Ἡ Πρηξιδίκη τὸ ἐργάστηκε, ἡ Δύσηρις τὸ σχεδίασε
 τοῦτο τὸ φόρεμα.
 Κι αὐτὸ μαρτυρᾷ τῶν δυονῶνε τὴν τέχνη.

VI 142

Γιὰ χάρη σου, Διόνυσε,
 καὶ γιὰ στολίδι τῆς πόλης λαμπρὸ
 μ' ἀφιέρωσε τῆς Θεσσαλίας ὁ ἄρχος
 Ἐχεκρατίδης.*

* Οἱ ἀστερίσκοι παραπέμπουν στὶς Σημειώσεις, σ. 407-439.

VII 226

Ἄβδηρων προθανόντα τὸν αἰνοβίην Ἀγάθωνα
 πᾶσ' ἐπὶ πυρκαϊῆς ἥδ' ἐβόησε πόλις.
 οὐ τινα γὰρ τοιόνδε νέων ὁ φιλαίματος Ἄρης
 ἠνάρισεν στυγερῆς ἐν στροφάλιγγι μάχης.

VII 160

Καρτερὸς ἐν πολέμοις Τιμόκριτος, οὐδ' ἄγε σᾶμα·
 Ἄρης δ' οὐκ ἀγαθῶν φείδεται, ἀλλὰ κακῶν.

XIII 4

Ἄλκίμων σ', ὦ ῥιστοκλείδη, πρῶτον οἰκτείρω φίλων·
 ὤλεσας δ' ἤβην, ἀμύνων πατρίδος δουληΐην.

VII 263

Καὶ σέ, Κληνορίδη, πόθος ὤλεσε πατρίδος αἵης
 θαρσῆσαντα Νότου λαίλαπι χειμερῆ.
 ὥρη γὰρ σε πέδησεν ἀνέγγυος· ὑγρά δὲ τὴν σὴν
 κύματ' ἀφ' ἡμερτὴν ἔκλυσε ἠλικίην.